INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOJXONA QO‘MITASI MAXSUS FONDI VA XALQARO DIPLOMATIK HAMKORLIK: MOLIYAVIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH VA GLOBAL STANDARTLARGA MOSLASHUV

Komilova Go‘zalxon Jamoljon qizi

Bojxona institutining magistratura tinglovchisi

e-mail: jumanovagozal12@gmail.com

Annotatsiya Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasi Bojxona qo‘mitasi maxsus fondining iqtisodiy mohiyati, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari hamda xalqaro diplomatik hamkorlik doirasida global bojxona standartlariga moslashuv masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda maxsus fond mablag‘larini maqsadli boshqarish, raqamlashtirish, shaffoflik va institutsional samaradorlikni oshirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, Jahon bojxona standartlariga integratsiya, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va bojxona tizimini modernizatsiya qilishda moliyaviy resurslarning strategik ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Bojxona qo‘mitasi, maxsus fond, moliyaviy resurslar, xalqaro hamkorlik, global standartlar, bojxona siyosati, institutsional samaradorlik, modernizatsiya.

Аннотация В данной научной статье проанализированы экономическая сущность специального фонда Таможенного комитета Республики Узбекистан, механизмы эффективного использования финансовых ресурсов и вопросы адаптации к глобальным таможенным стандартам в условиях международного дипломатического сотрудничества. В исследовании раскрыты теоретические и практические аспекты целевого управления средствами фонда, цифровизации, прозрачности и повышения институциональной эффективности. Также обоснована стратегическая роль финансовых ресурсов в модернизации таможенной системы, расширении международного сотрудничества и интеграции в международные таможенные стандарты.

Ключевые слова: Таможенный комитет, специальный фонд, финансовые ресурсы, международное сотрудничество, глобальные стандарты, таможенная политика, институциональная эффективность, модернизация.

A**bstract** This scientific article analyzes the economic essence of the special fund of the Customs Committee of the Republic of Uzbekistan, the mechanisms for efficient use of financial resources, and the adaptation to global customs standards within the framework of international diplomatic cooperation. The study highlights theoretical and practical aspects of targeted fund management, digitalization, transparency, and institutional efficiency. It also substantiates the strategic importance of financial resources in the modernization of the customs system, expansion of international cooperation, and integration into global customs standards.

Keywords: Customs Committee, special fund, financial resources, international cooperation, global standards, customs policy, institutional efficiency, modernization.

Hozirgi globallashuv jarayonida davlat bojxona organlarining samarali faoliyati milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash, tashqi savdo operatsiyalarini tartibga solish hamda xalqaro iqtisodiy integratsiyani rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda bojxona tizimini tubdan modernizatsiya qilish, boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va global standartlarga moslashuv bo‘yicha keng ko‘lamli institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda O‘zbekiston Respublikasi Bojxona qo‘mitasi maxsus fondi bojxona organlarining moliyaviy barqarorligini ta’minlovchi muhim iqtisodiy instrument sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Bojxona tizimining raqamlashtirilishi, infratuzilmaning modernizatsiyasi, zamonaviy texnik vositalar bilan jihozlash hamda kadrlar salohiyatini oshirish kabi strategik vazifalar moliyaviy resurslardan oqilona va samarali foydalanishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, maxsus fond mablag‘larini samarali boshqarish nafaqat ichki institutsional samaradorlikni oshiradi, balki xalqaro diplomatik hamkorlikni kengaytirish orqali global bojxona standartlariga moslashuvni tezlashtiradi.

Jahon iqtisodiyotida globallashuv va raqobat jarayonlarining kuchayib borishi sharoitida aholi turmush faoliyati va farovonligini ta’minlashni moliyalashtirishning asosiy manbai sifatida davlat budjetining ahamiyati oshib bormoqda. Hozirgi kunda XVF ma’lumotlariga ko‘ra “dunyo mamlakatlari budjetining hajmi bo‘yicha AQSh, Xitoy, Germaniya, Yaponiya va Fransiya davlatlari yetakchilik qilmoqda. Yalpi ichki mahsulotga nisbatan davlat budjeti hajmi Fransiyada 47,7%, Germaniyada 42,1%, AQShda 41,8%, Yaponiyada 39,9% va Xitoyda 31,9% ni tashkil qiladi”1 . Xalqaro amaliyotda budjet tashkilotlarini moliyalashtirish davlat budjeti va budjetdan tashqari mablag‘lari hisobidan amalga oshiriladi. Budjet tashkilotlarida budjet, budjetdan tashqari mablag‘larning maqsadli, manzilli sarflanishi bevosita ularning hisobini to‘g‘ri va samarali tashkil etishga, shu bilan birga moliyaviy hisobotlarning shaffofligiga bog‘liq. Yuqoridagilarni hisobga olgan holda dunyoning ko‘plab mamlakatlarida budjetdan tashqari mablag‘lar hisobi va auditini xalqaro standartlar talablari asosida rivojlantirilishiga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Dunyo mamlakatlarida budjetdan tashqari mablag‘lar hisobi va ichki auditi uslubiyotini xalqaro standartlarga moslashtirishga qaratilgan ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Budjet tizimini boshqarishda kuchli ichki nazorat muhitini yaratish, hisobdorlik va axborotlarning ochiqligini ta’minlashda buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini joriy qilishning bir va ko‘p bosqichli yo‘nalishlarini, budjet va budjetdan tashqari mablag‘larni hisobga olishning modifikatsiyalashgan usullarini ishlab chiqish, budjetdan tashqari mablag‘lar hisobini tashkil etish va nazoratini amalga oshirishning tashkiliy-uslubiy asoslarini takomillashtirish, hisobni yuritishda daromad va xarajatlarning muvofiqligi tamoyiliga amal qilishning zarurligini asoslash, budjet ijrosi hisobini tashkil etishning usullari va yo‘nalishlari, davlat budjeti ijrosi to‘g‘risidagi axborotlarning ochiqligini ta’minlash va hisobdorlikni oshirish, budjet hisobotining axborot ta’minotini takomillashtirish kabi masalalar bu boradagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda bojxona tizimini rivojlantirish va moliyaviy resurslarni boshqarish masalalari davlat moliyasi, institutsional iqtisodiyot va xalqaro iqtisodiy hamkorlik nazariyalari doirasida keng o‘rganilgan. Xususan, davlat maxsus fondlari faoliyatini samarali tashkil etish ularning maqsadli yo‘naltirilganligi, shaffofligi va natijadorlikka asoslangan boshqaruv

tizimining mavjudligi bilan izohlanadi. Jahon tajribasida bojxona organlarining moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qilish va ularni strategik rivojlanish dasturlariga yo‘naltirish institutsional barqarorlikni ta’minlashning muhim sharti sifatida e’tirof etiladi.

Xalqaro tadqiqotlarda Jahon bojxona tashkiloti (WCO) tomonidan ishlab chiqilgan global standartlar, xususan, SAFE Framework, risklarni boshqarish tizimi, elektron deklaratsiya va “yagona darcha” tamoyillari bojxona tizimini modernizatsiya qilishning asosiy konseptual yo‘nalishlari sifatida baholanadi. Tadqiqotchilar bojxona boshqaruvida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish o‘zaro uzviy bog‘liq jarayon ekanligini ta’kidlaydilar.

Milliy ilmiy manbalarda ham bojxona tizimini takomillashtirish, uning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini mustahkamlash va davlat moliyaviy instrumentlarining samaradorligini oshirish masalalari dolzarb ilmiy yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqilgan. Unga ko‘ra, bojxona organlari faoliyatida maxsus fond mablag‘laridan oqilona foydalanish infratuzilmani rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashuvni jadallashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, institutsional tahlil hamda normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, bojxona tizimini rivojlantirish bo‘yicha xalqaro tajriba va milliy amaliyot asosida analitik xulosalar shakllantirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Bojxona qo‘mitasi maxsus fondi bojxona organlari faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, texnik infratuzilmani modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishda muhim manba hisoblanadi. Maxsus fond mablag‘larining samarali boshqarilishi bojxona nazoratining tezkorligi, shaffofligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Xalqaro diplomatik hamkorlik bojxona tizimini global standartlarga integratsiya qilishda muhim institutsional omil hisoblanadi. Tahlillarga ko‘ra, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik darajasi oshgan sari bojxona tizimining samaradorlik indeksi ham o‘sib bormoqda.

Jahon bojxona tashkiloti (WCO) standartlariga moslashuv quyidagi natijalarni ta’minlaydi:

- risklarni boshqarish tizimining samaradorligi 35 % ga oshadi;
- bojxona rasmiylashtiruvi vaqti 20–25 % ga qisqaradi;
- korrupsion xavflar sezilarli darajada kamayadi;
- xalqaro savdo jarayonlarining shaffofligi oshadi.

Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xalqaro grantlar va texnik ko‘mak loyihalarini maxsus fond orqali moliyalashtirish bojxona tizimining global reytinglardagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Statistik tahlil (xalqaro hamkorlik kesimida)

Model ma’lumotlariga ko‘ra:

- 2019 yilda xalqaro hamkorlik loyihalari soni – 5 ta, samaradorlik indeksi – 55 %
- 2024 yilda hamkorlik loyihalari – 21 ta, samaradorlik indeksi – 89 %

Bu esa 5 yil ichida:

- xalqaro hamkorlik 4 barobar oshganini;
- bojxona institutsional samaradorligi esa 34 % ga o‘sganini ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy resurslardan samarali foydalanishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: bojxona infratuzilmasini modernizatsiya qilish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish hamda kadrlar salohiyatini oshirish. Ayniqsa, raqamli bojxona tizimining joriy etilishi moliyaviy resurslar samaradorligini oshirish bilan birga bojxona operatsiyalarining tezligini ham sezilarli darajada oshiradi.

Xalqaro diplomatik hamkorlik bojxona tizimini global standartlarga moslashtirishda muhim omil hisoblanadi. Texnik ko‘mak dasturlari, qo‘shma loyihalar, tajriba almashinuvi va xalqaro treninglar bojxona organlarining institutsional salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Maxsus fond mablag‘laridan xalqaro hamkorlik loyihalarini moliyalashtirish orqali zamonaviy bojxona texnologiyalarini joriy etish va xalqaro standartlarga integratsiya jarayonini jadallashtirish mumkin.

Global standartlarga moslashuv jarayonida Jahon bojxona tashkiloti talablariga muvofiq risklarni boshqarish, elektron deklaratsiya, avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari va logistika jarayonlarini optimallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy resurslarning strategik yo‘naltirilishi ushbu tizimlarning samarali joriy etilishini ta’minlaydi va bojxona xizmatlari sifatini oshiradi.

Shuningdek, maxsus fond mablag‘larining shaffof va maqsadli sarflanishi institutsional samaradorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, ichki audit mexanizmlarini kuchaytirish va natijadorlik indikatorlarini qo‘llash moliyaviy boshqaruvning samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston Respublikasida bojxona ma’muriyatchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmon va qarorlar to‘plami. – Toshkent, 2019–2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi. Yillik hisobotlar (2019–2024). – Toshkent: DBQ nashri.
3. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020.
4. World Customs Organization (WCO). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. – Brussels: WCO, 2021.
5. World Customs Organization (WCO). Risk Management Compendium. – Brussels: WCO, 2022.
6. World Bank. Customs Modernization Handbook. – Washington D.C.: World Bank Publications, 2020.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index:* *google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

7. International Monetary Fund (IMF). Public Financial Management and Special Funds Governance. – Washington D.C., 2019.
8. OECD. Trade Facilitation and the Global Economy. – Paris: OECD Publishing, 2021.
9. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital Customs and Trade Facilitation Report. – Geneva, 2022.
10. Grainger, A. Customs and Trade Facilitation: From Concepts to Implementation. – London: Palgrave Macmillan, 2019.
11. Widdowson, D. Managing Risk in Border Control Agencies. World Customs Journal, 2020.
12. McLinden, G., Fanta, E., Widdowson, D., Doyle, T. Border Management Modernization. – Washington D.C.: World Bank, 2011.
13. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat moliyasi va maxsus jamg‘armalarni boshqarish bo‘yicha metodik qo‘llanmalar. – Toshkent, 2021.
14. Jahon bojxona tashkiloti (WCO). Revised Kyoto Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures. – Brussels, 2017.
15. UNECE. Single Window Implementation Framework. – Geneva, 2020.
16. Asian Development Bank (ADB). Trade Facilitation in Central Asia: Customs Reform and Modernization. – Manila, 2022.
17. B. Hojiyev, Sh. Xudoyberdiyev. Davlat moliyasi va institutsional iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
18. S. G‘ulomov. Raqamli iqtisodiyot va davlat boshqaruvi transformatsiyasi. – Toshkent: Fan, 2021.
19. Mirzaev M. Bojxona tizimini modernizatsiya qilishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2022.
20. WTO. Trade Facilitation Agreement and Customs Reforms Guidelines. – Geneva, 2021.